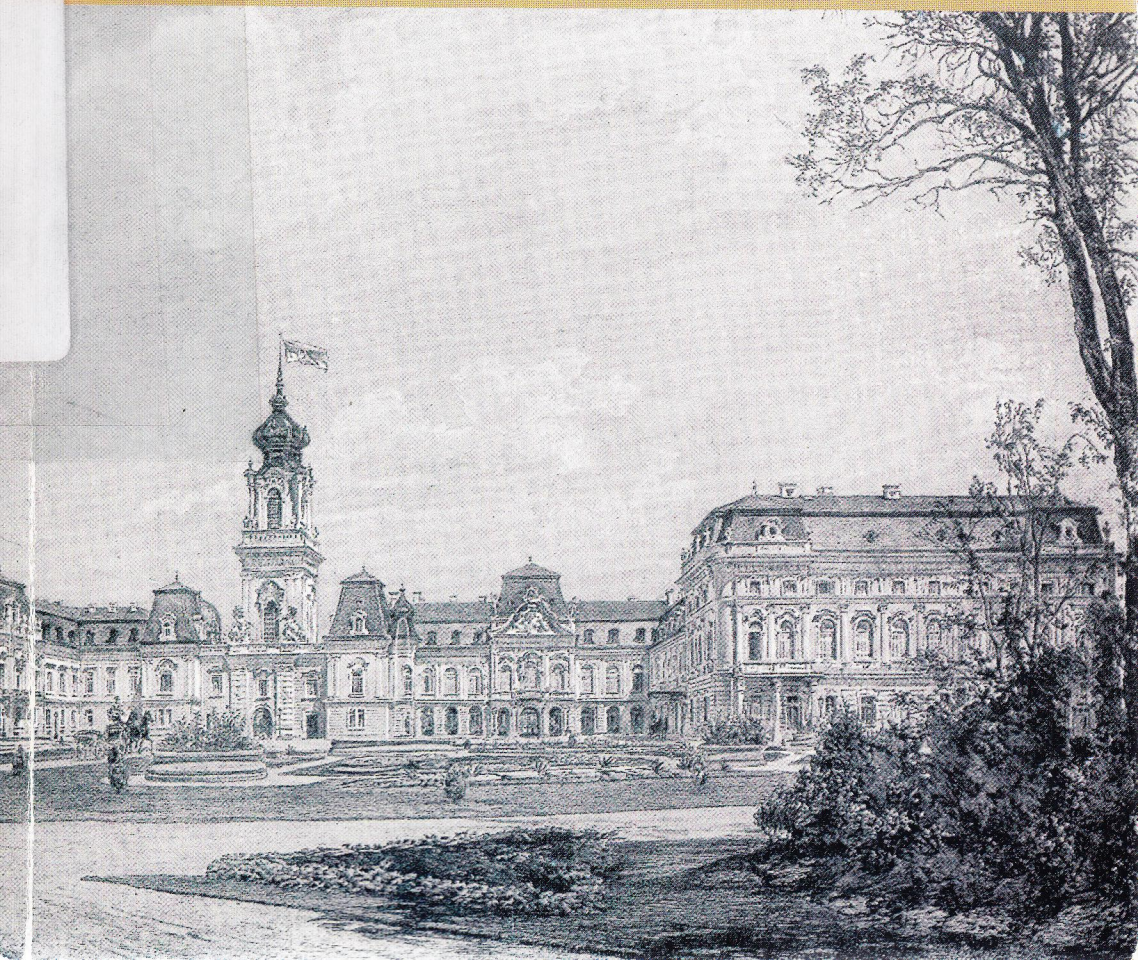

ARISZTOKRÁCIA
MŰVÉSZETEK
MECENATÚRA

■ *Kastélykonferenciák*

Kastélykonferenciák

II.

X 39799

ARISZTOKRÁCIA

MŰVÉSZETEK

MECENATÚRA

A SZÉCHENYI-CSALÁD

A 2002. április 25–26-án megtartott konferencia előadásai

Helikon Kastélymúzeum
Keszthely, 2003

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000578529

Szerkesztette

Czoma László

X 39 799 1

A kiadvány támogatói

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alapprogram

© Czoma László, Béres Katalin, Csicsman Gyula, Katona András,
Kostyál László, Kovács Tibor, Kubassek János, Matskási István,
Monok István, Szentkúti Károly, 2003

Monok István

Széchenyi Ferenc és a nemzeti könyvtár alapítása

1802. november 25-én Ferenc császár aláírta azt az okiratot, amellyel engedélyezte gróf Széchenyi Ferencnek egy *Bibliotheca Regnicolaris* alapítását. Széchenyi magánkönyvtárát adományozta e gyűjtemény alapjául, remélve, hogy utódai, kortársai követik példáját és magángyűjteményeiket a magyarországi kulturális közösség szolgálatába állítják. Ugyanebben az évben gróf Teleki Sámuel könyvtárát az erdélyi kálvinista magyarság egyik legjelentősebb szellemi műhelyévé tette, megalapítva a róla elnevezett *Teleki Tékát*. Egy évvel később graf Samuel Brukenthal végrendeletében gyűjteményeit az erdélyi szász nemzetre hagyta, megteremtve az alapját annak a könyvtárnak és múzeumnak, amely a XIX. század folyamán a szász kulturális öntudat egyik biztos bázisává vált. A XIX. század első felében csaknem valamennyi, a Kárpát-medencében élő nemzet megalapította saját kultúrája központi gyűjteményeit, majd ezekre alapozva azokat az egyesületeket, amelyek a tudományos kutatásnak éppen úgy műhelyeivé váltak, mint a helyismereti és más kulturális mozgalmak szervezésének.

A kérdés azonban az, miért nem volt elég a XVI–XVIII. század folyamán kialakított könyvtári nyilvánosság, illetve, hogy Széchenyi Ferenc kezdeményezése mennyiben más, mint a többi példa.

Az utóbbi két évtized könyvtár- és olvasmánytörténeti alap kutatásai na-

gyon sok új forrásanyagot hoztak felszínre az 1750-et megelőző időszakból, és azt is látjuk, hogy a XVIII. század második felének forrástömege más kutatási módszertant igényel. Emellett természetesen megalapozott képünk alakulhatott ki arról, hogy miként változott a könyvkiadás és a könyvkereskedelem, illetve ezek ellenőrzési rendszere a XVIII. század végére. Ugyanígy jól nyomon követhető az is, hogy a könyvgyűjtés, az olvasás és a könyvhasználat történetében milyen változások voltak az 1730–1750 körüli időszakban. Nem mutattuk be ugyanakkor azokat a különbségeket, amelyek léteztek a nyugat-európai és a magyarországi könyvgyűjtési szokásokban, illetve azokat, amelyek az egyes gyűjtemények küldetésében álltak. Pedig ezek a különbségek magyarázzák, hogy a magyar nemzeti könyvtár miért éppen ilyen formában alapított, ahogyan történt.

Feltétlenül figyelemmel kell lennünk arra a tényre, hogy a Kárpát-medence térségében a XVI–XVII. század folyamán nem alakulhatott ki olyan gyűjtemény, amely a német választófejedelmek vagy az európai uralkodók bibliotékájával egyenrangú lett volna anyagának gazdagságában, a képviselt szellemi áramlatok frissességében, illetve a környezetére gyakorolt hatásában. Összehasonlítható viszont a magyarországi főrangú családok egyes tagjainak olvasmányműveltsége a kortárs Európa grófi rétegéével. Fontos hangsúlyozni azt a tényt is, hogy a magyarországi arisztokrácia és főpapság tagjai nem alakíthatták életmódjukat, gyűjteményeik arculatát csupán a maguk ízlése szerint. A könyvek megvásárlásának lehetősége nagyon is korlátozott volt: a belföldi könyvtermelés nem volt számottevő, a könyvkereskedelem szervezettsége kezdetleges volt. Néhány felvidéki és erdélyi kereskedőről tudunk csupán, aki könyvek közvetítésével is foglalkozott, de ők is alapvetően a polgári közönséget célozták meg tevékenységükkel. A külföldi – főként bécsi, dél-németországi és észak-itáliai – könyvkiadók ügynökei ha megkísérelték is rendszeres kapcsolat kiépítését a magyarországi főúri családokkal, a saját kiadói környezetükben megjelent könyveket igyekeztek eladni. Nem volt tényleges konkurenciájuk. Az egyes családok költségén Európában tanuló alumnusok pedig mint a családi bibliotéka gyarapítói jól működtek ugyan, de ízlésük, tanulmányaik és így olvasmányműveltségük jellege

óhatatlanul is érezte hatását a patrónus könyvtárán. Ez a helyzet lényegesen csak a XVIII. század második felében változott meg.

A XVI–XVII. században nem tudunk olyan magánkönyvtárat említeni, amely a XVIII. században már általánossá váló reprezentatív funkciót kapott volna egy-egy udvarházban, kastélyban. Még akkor sem, ha példákat tudunk arra, hogy a könyvtártermet szép, egységes stílusú bútorzattal rendezték be, a könyveket egységes stílusban kötötték és valamennyit *super ex libris*-szel is jelölték, továbbá hogy egy-egy könyvtárrendezés alkalmával már szakembert alkalmaztak. A XVII. század második felére a bécsi császári udvar környezetében élő magyarországi főnemesek körében figyelhetünk meg ilyen irányú változást könyvgyűjtési szokásaikban. Külön említhető ebből a szempontból Nádasdy Ferenc (1623–1671) pottendorffi, és Esterházy Pál (1635–1713) kismartoni, illetve fraknoi könyvtára.

Mindez a magyarországi kora újkori közösségi használatú könyvtárak kialakulásával függ szorosan össze. Tulajdonképpen teljes egészében a nyugat-európai mintákat követték, de a sajátosságokat természetesen ebben a kérdésben is figyelembe kell venni. A nyugat-európai modell a humanista kezdeményezésben, a reformáció művelődési programjában, illetve az egyes uralkodóknak a nemzeti kultúrát támogató programjában foglalható össze. Az olvasókörök, illetve a kölcsönkönyvtárak Nyugat-Európában is csak a XVIII. század végén, a XIX. század első felében alakultak ki.

A XIV–XV. századi humanista generációk tagjai a nagy magánkönyvtárakban a felesleges könyvhalmozást látták akkor, ha tudták: a tulajdonos nem használja a könyvtárat, illetve az már oly nagy, hogy élethosszan tartó szorgoskodással sem elolvasható. Alapelv volt számukra, hogy a könyvtár kincsei, az antikvitás, a korai középkor szöveges emlékei nem maradhatnak elzárva a gazdag gyűjtők házaiban; a tudós közösségnek joga van a hozzáféréshez. A firenzei és a nürnbergi XV. századi közösségi használatú könyvtárak ennek a gondolatnak a jegyében jöttek létre, és a folytatásban Joachim Vadianus (Sankt Gallen) vagy Beatus Rhenus (Schlettstadt, Sélestat) hasonló megfontolásból ajánlotta fel szűkebb környezetének magánkönyvtárat. A magyar könyvtártörténetben ilyen Handó György pécsi könyvtárának

nyilvánossága a XV. században, és ilyenek mondható Hans Dernschwam besztercebányai és Zsámboky János bécsi gyűjteménye is.

A reformáció előtti városi könyvtárak, illetőleg a városi tanácsok könyvtárai és azok részleges nyilvánossága is a Petrarca utáni humanista generációk hatásának tulajdonítható. Ilyen lehet a már említett sélestati könyvtár alapítása, a hamburgi vagy a lipcsei városi tanácsi gyűjtemény, de főként a nürnbergi példa, ahol az alapítás *az egész (városi) közösség használatára* történt. Ez a könyvtártípus nem ismeretlen a Kárpát-medencében sem. Johann Henckel (1481–1539) lőcsei humanista plébános a 24 Szepességi Plébános Testvérelete Könyvtárát a Szent Jakab templomban saját magángyűjteményével és más adományokkal egyesítve hozta létre. Ezt a könyvtárat ma *Lőcsei Középkori Könyvtár* néven említi a szakirodalom.

Vitathatatlan azonban, hogy a közösségi használatú könyvtárak történetében a reformáció jelenti a fordulópontot. A gondolat ugyanis szervesen illeszkedik az oly sok értelemben megőrzött humanista hagyományok sorába, abba a gondolatrendszerbe, amely végső soron az egyén megváltásának lehetőségét célozza. Az immár képzetebb hívő közösség újfajta vallásosság iránti vágyát kielégíteni kívánó, az istentisztelet középpontjába a tanító prédikációt helyező reformáció igényelte az egyén szellemi fejlődését lehetővé tevő újfajta intézményrendszert, az iskolákat és a könyvtárakat is. Azok a főként jezsuita példák, amelyeket a szakirodalom mint közösségi használatú katolikus gyűjteményeket említ, már a reformáció nyitottságát részben magáévá tevő, okos rendi politika eredményei.

Luther 1524 elején megjelent felhívásában, amelyet a városok vezetőihez intézett, követeli, hogy a tanácsok alapítsanak könyvesházakat. Luther az alapításon és fenntartáson kívül az ellenőrzést is a tanácsok feladatává tette, és ezt az ellenőrző funkciót is az egyházzal és az iskolákkal közösen gyakorolták.

Ezután a gyorsan szerveződő új egyház szabályzataiba is bekerült a szellemi tárházról való gondoskodás szükségessége. Johannes Bugenhagen, az 1528-as braunschweigi és az 1535-ös pomerániai egyházi rendtartás – Kirchenordnung – összeállítója sem feledkezik meg a könyvtárakról. Ezek a

szabályzatok és később a német városok példája szolgált alapul a magyarországi, többségében német lakosságú evangélikus városoknak, hogy a maguk tanácsi könyvtárait, iskoláit, illetve ezek gyűjteményeit városaikban a volt szerzetesrendi könyvtárak megtartásával, anyaguk szelektálásával, majd gyarapításával létrehozzák. A gyűjteményeket gyakran egy-egy parókián helyezték el, vagy akkor adták át a parókiának, amikor már a városi tanácsi kereteket kinőtte. A magyar szakirodalomból erre is ismerünk példákat.

Az 1570-es évekből Besztercebányáról származó jegyzék feltehetően akkor készült, amikor a nyilvános, esetleg az egyház kezelésében álló könyvtár állományából kiválogatták az iskolai használatra alkalmas könyveket, s átadták őket az iskolának (*Libri in publica libraria exules scholastici*). Brassóban az iskola könyvtára volt hasonló jogi státuszban, amelynek az első katalógusa 1575-ben íródott. A budapesti Egyetemi Könyvtár kéziratára őriz egy XVIII. századi másolatot a nagyszombati *Bibliotheca publica* XV–XVI. századi könyveinek jegyzékéről: valószínűsíthető, hogy ez a XVI. század végi évek állományáé volt.

1614-ben Kőszegen azokat a könyveket írták össze, amelyek a parókián, de a város tulajdonában voltak. Már ez az összeírás is, de az 1660-ban készült leltár különösen jól mutatja a városi könyvtár felekezetek felettségét. Kőszeg ugyanis mindvégig megőrizte katolikus lakosságát, az evangélikus és református vallás képviselői pedig nagyon sokáig, az 1612-es csepregi zsinatig a közös gyülekezet tagjai voltak. Trencsénben 1652-ben készült katalógus a városi könyvtár anyagáról, de nem derül ki, hogy a könyvanyag kinek a kezelésében állott. Elképzelhető, hogy annak az evangélikus iskolának, amelynek könyvtárát 1588-ban Forgách Imre adománya alapozta meg.

A kassai *Bibliotheca publica* is valószínűleg az evangélikus egyház kezelésében, de a városi közösség használatában álló gyűjtemény volt. Nem gondoljuk természetesen, hogy valamennyi polgár élt is ezzel a lehetőséggel, de a városi tanács tagjai, az iskolák tanárai, az egyházi emberek – esetleg a tanulók is – minden bizonnyal. Ez a kassai könyvtár 2313 tételével az ország egyik legnagyobb gyűjteménye volt. A katalógus jól tanúsítja a könyvtár – és tegyük hozzá, az ilyen típusú könyvtárak – kialakulásának módját: a protes-

tánszá lett városi vezetők elüldözték a városban élő szerzetesi közösségeket, így Kassán a domonkosokat, könyvtárukat pedig a városi közösség tulajdonává tették, majd az új vallásnak megfelelően gyarapították. Amikor Klimó György püspöki könyvtárát Pécsen 1764-ben nyilvános gyűjteménnyé tette, már régóta jelen volt a könyvek közös használatának gondolata.

Természetesen a magyarországi helyzet nem minden részében vethető össze a nyugat-európaival, csupán annyiban, hogy a könyvtárhasználati formák kialakítása itt is eredményes volt. A különbségeket a könyves kultúra infrastruktúrájában lévő jelentős eltérések adják.

Az európai humanista világban sem ismeretlen az olyan baráti kör, amelynek tagjai hasonló ízléssel olvastak, így egy-egy könyv bejegyzése említi is, hogy a kötet nem csupán egyetlen személy tulajdona volt. Magyarországon talán ehhez a bejegyzés-típushoz sorolható a Pozsonyban időző Nicasius Ellebodus könyvei közül ismert *Nicasii Ellebodii et amicorum* bejegyzés. Talán valóban létezett ez a baráti kör. A Soproni Tudós Társaság már létező közös művelődési egyesület. Tudjuk, hogy tagjai közösen is vásároltak könyveket. Az alsólendvai Bánffy-udvarban, majd Németújváron Batthyány Boldizsár környezetében élt Beythe András könyveiben található *Ex libris Andreae Beythe et sociorum* bejegyzések azonban azt sejtetik, hogy könyvhiány hozta létre a közös birtoklást. Ezt a feltevést erősíti az a tény, hogy a könyvek ma az egykori németújvári protestáns iskola könyvtárában találhatóak, tehát nem valakinek a családi vonalán öröklődtek tovább.

Külön kell szólni a magánkönyvtárakból való kölcsönzésekről is. Ez a jelenség természetesnek mondható: a főúri családok tagjai, de a polgárok is kértek kölcsön könyveket egymástól, néha nagyobb mennyiségben is. Számuk 5–20 kötetre tehető. Fennmaradtak olyan olvasmányjegyzékek is, amelyek szerint egy-egy lelkész a patrónus főúr könyvtárából kölcsönöz könyveket. A legtöbb példa erre a XVIII. század elejéről, Erdélyből, a Teleki-udvar környezetéből hozható. Hangsúlyozni kell, hogy egy lelkész a XVIII. században a terület főnemes urától kap kölcsön könyveket.

Az eset jól mutatja a különbséget a nyugat-európai és a magyarországi udvarok művelődéstörténeti szerepvállalásában. Tegyük hozzá, hogy a XVIII.

században ez a nyugat-magyarországi és az erdélyi udvarok szerepét is jelzi. A nemzeti királyi udvar hiánya a mohácsi vész után komoly terhet rakott a magyarországi arisztokrácia vállára, amelyet felelősséggel viselt. A Nádasdy, a Bánffy, a Zrínyi, a Thurzó, az Esterházy, a Rákóczi családok – hogy néhányat említsünk – magukra vállalták azt a művelődésszervező szerepet, amelyet boldogabb népeknél a király vitt. Erdélyben az 1658. évi tatárdúlás – vagyis a központi fejedelmi udvar megszűnése – után erősödött meg a Telekiek, az Apafiak, illetve a Bethlenek szerepe. Az iskolák, a nyomdák, a könyvtárak létrehozása és folyamatos támogatása mellett fontos szerepet játszottak a civilizatórikus változások irányításában is, így például a higiéniában, a viselkedéskultúrában. A XVI. század vallási változásaiban ugyanerre körre számíthattak az új egyházak képviselői is. A protestánsok segítségével létrejött Magyarországon egy teljes kulturális intézményrendszer, amelyik – ahol jól szervezett gyülekezetek vették át a fenntartását, pl. Lőcsén vagy más városokban – elég erősnek bizonyult ahhoz, hogy a katolikus belső reform jegyében megerősített katolikus intézmények konkurenciájának ellenálljon, illetve ahhoz, hogy az ellenreformáció erőszakosabb eszközei ne tudják kikezdeni. A rekatolizáló arisztokrata családok birtokain működő iskolák, nyomdák és egyházak támaszokat veszítettek, így a XVIII. század elején – két évszázadon belül immár másodsor – újra kellett építeni a kulturális és művelődési intézményrendszer jelentős részét.

A kisebbségbe szorult protestáns egyházakat támogató arisztokrata családok feladatrendszere archaizálódott, vagyis továbbra is ilyen funkciókat kellett ellátnia. A példaként említett könyvkölcsönzés a református Telekiekkel kapcsolatban is erre a jelenségre utal. Az állami támogatást is élvező katolikus egyház még akkor is gyorsan stabilizálta intézményeit, ha a jezsuita rend tevékenységének betiltása, majd II. József türelmi rendelete kétségtelenül gyengítette azokat. A világi egyház intézményei, illetve a piarista rend természetesen megerősödött ezzel a lépéssel. A rendek újraalapítása, a rendelet visszavonása után, a nyilvános szerepvállalás erősítése mentén történt. Jó példa erre a bencés rend két alapító oklevelének felszólító módú igehasználata: *orare – docete*.

A magyar nemesség a XVIII. században szembesült a Habsburg kormányzatnak azzal a törekvésével, hogy a birodalmon belül érvényesüljön az egyes államigazgatási ágak egységessége, és ezzel párhuzamosan tapasztalhatták a németesítési törekvések jeleit is. A magyar művelődéstörténetben a latin nyelv kényszerű választása számos hátrányt okozott. A katolikus arisztokrácia egy része azokat a szerzetesi közösségeket támogatta, amelyek függetlensége az osztrák tartományoktól szervezetileg is biztosított volt. Jó példa e magatartásra Esterházy Pál választása: a jezsuiták favorizálása helyett a ferenceseket támogatta, illetve komoly erőfeszítéseket tett a hazai Mária kultusz felerősítéséért. Közösen a katolikus főpapság képviselőivel – akik személy szerint gyakran ugyanabból a családból kerültek ki – és a nem katolikus tudós főurakkal támogatta egy magyar tudományos intézményrendszer kialakítását. A protestáns főurak legnagyobb feladata saját egyházuk intézményeinek segítése maradt. Akár Erdélyben – pl. Telekiek, Bethlenek –, akár Magyarországon – pl. Rádayak, Radvánszkyak – ez a támogatás mindig a könyvtárak fejlesztésével kötődött össze.

A XVIII. század folyamán kialakulnak a bibliofil főúri gyűjtemények, amelyek közül a *Batthyány*, a *Bethlen*, az *Esterházy*, a *Festetics*, az *Illésházy*, a *Jankovich*, a *Nádasdy*, a *Ráday* és a *Reviczky* családokéi a legjelentősebbek. Az arisztokrata és a főpapi könyvgyűjtés eredményeként létrejött modern könyvtári kultúra kialakítóiban ekkor tudatosodott, hogy könyvtáraik nem csupán a kincsképzés eszközei, nem csupán tudós műhelyek és nem csupán művelődésszervező központok, hanem a nemzeti kultúra írott emlékeinek gyűjteménye. Olyanok, amelyek sokszor egyetlen megmaradt példányban, vagy az azt pótló másolatban őrizték meg elődeik gondolatát. A központi könyvtár, az egyes kultúrák nemzeti könyvtárának alapítási gondolata ekkor érte el a Kárpát-medencét. Ekkor jött létre *Széchenyi Ferenc* adományából a magyarországi *Bibliotheca Regnicolaris*, az erdélyi magyar nemzeti könyvtárként ránk maradt *Teleki-könyvtár* és Nagyszébenben a szász nemzeti könyvtárat – és múzeumot – alapító *Brukenthal-könyvtár*.

Könyvtártörténetünknek az 1802. év akár korszakhatára is lehetne, hiszen a megelőző két évszázad alatt a főúri udvarok, a történelmi egyházak

jó példát adtak a hiányzó királyi udvar művelődésszervező erejének pótlásából és megteremtették a modern XIX. századi központi – nemzeti –, illetve a nyilvános könyvtári hálózat alapjait.

A magyar nemzeti könyvtár megalapításának gondolata – amint az az eddigiekből, majd a következő példákból is kitűnik – a nemzeti tudós társaság, egy tudományos akadémia megalapításának szándékával párhuzamosan alakult ki. Nemzeti uralkodó hiányában egy ilyen feladatot természetesen vállalták fel a magyar arisztokrata családok. Egyesek felsőfokú iskolát – mint pl. Festetics –, nyilvános könyvtárat – mint pl. Klimó –, mások akadémiai könyvtárat – mint pl. Teleki – alapítottak. Gróf Széchényi Ferenc az ország egyik leggazdagabb családjából származott, birtokaik nagyjából a termékeny Nyugat-Magyarországon feküdtek. Széchényi Ferenc tudatosan politikusi pályára készült. A bécsi Theresianumban folytatott tanulmányok után két éves európai tanulmányi körúton vett részt, amelynek során Csehországba, a német fejedelemségekbe, Hollandiába; Angliába, majd Olaszországba látogatott. Hazatérve Sopronhorpácson és a nagycenki kastélyban alakított ki könyvtárat. Könyvtárosai Hajnóczy József (1750–1795), majd Tibolth Mihály (1765–1833) voltak. Könyvtárát 1802-ben ajánlotta fel egy nemzeti könyvtár alapítására. Az uralkodói engedélyt ez év november 26-án nyerte el. A könyvtár katalógusának kiadását már 1799-ben elkezdték, a pótköteteket 1803-ban és 1807-ben nyomtatták. A gróf az alapítás után is folyamatosan gyarapította a gyűjteményt, így halálakor több mint 20 000 dokumentumot, köztük 6000 térképet őrzött a bibliotéka. Széchényi Ferenc szeme előtt kettős cél lebegett: egyrészt gyűjtsék össze azokat a dokumentumokat, amelyek magyarországi szerzőktől származnak, illetve Magyarországra vonatkozó információkat tartalmaznak; másrészt a modern európai szellemi áramlatok tanulmányozásához szükséges kézikönyveket a magyarországi tudósok rendelkezésére bocsássák. Példája nyomán több arisztokrata és tudós adományozott jelentős könyvmennyiséget a gyarapodó gyűjteménynek. Jellemzőnek tartjuk, hogy a vezető értelmiségiek könyvtárai – szinte kivétel nélkül – valamely közkönyvtárat, a XIX. század első felétől a Nemzeti Könyvtárat, vagy a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárát gyarapított-

ták. E jelenség is azt a tudatosságot és felelősséget igazolja, amellyel ezek a személyiségek Magyarország kulturális felemelésére gondoltak.

Irodalom

- Berlász Jenő*: Könyvtári kultúránk kibontakozása a 16–17. században. Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1973. Budapest, 1976. 203–215.
- Berlász Jenő*: Könyvtári kultúránk a 18. században. In: Irodalom és felvilágosodás. Tanulmányok. Szerk.: *Szauder József, Tarnai Andor*. Budapest, 1974. 283–332.
- Ecsedy Judit*: A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában 1473–1800. Budapest, 1999. Balassi Kiadó, 264–278.
- Freiheitsstufen der Literaturverbreitung. Zensurfragen, verbotene und verfolgte Bücher. Hrsg. von *József Jankovics, S. Katalin Németh*. Wiesbaden, 1998. Harrassowitz Verlag.
- Kelecsényi Gábor*: Múltunk neves könyvgyűjtői. Budapest, 1988. Gondolat Kiadó.
- Keveházi Katalin*: Aufarbeitung und Publikation von ungarischen Bücherverzeichnissen aus der Zeit vom 16. bis 18. Jahrhundert. Wolfenbütteler Notizen zur Buchgeschichte. 1985. 68–71.
- Madas Edit – Monok István*: A könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1800-ig. Budapest, 2002. Balassi Kiadó.
- Monok István*: Die buchgeschichtlichen Forschungen in Szeged 1980–1995. Frühneuzeit-Info. 7(1996) nr. 2. 253–258.
- Monok István*: A magyarországi főnemesség könyvgyűjtési szokásai a XVI–XVII. században. Café Babel, 14. kötet (Gyűjtés). 1994/4. 59–68.
- Monok István*: A 16. századi köznemesség műveltségéről. In: Nádasy Tamás (1498–1562). Tudományos emlékülés: 1998. szept. 10–11. Szerk.: *Söptei István*. Sárovar, 1999. Nádasy Ferenc Múzeum. 105–115.

- Monok István:* A XVI–XVII. század magyarországi olvasmányai. (Régi magyarországi könyvjegyzékek összegyűjtése és publikálása.) Csongrád megyei Könyvtáros, 1985/1–2. 15–20.
- Monok István:* „Libri in publica libraria exules scholastici”. Kísérlet egy fejléc értelmezésére, avagy a városi közösségi könyvtárak kialakulásáról Magyarországon. In: Tarnai Andor-émlékkönyv. Szerk.: *Kecskeméti Gábor*. Budapest, 1996. 181–187.
- Monok István:* Olvasó vagy gyűjtő? A könyvgyűjtési és olvasási szokások változása a XVII–XVIII. század fordulóján. In: Művelődési törekvések a korai újkorban. Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére. Szerk.: *Balázs Mihály, Font Zsuzsa, Keserű Gizella, Ötvös Péter*. Szeged, 1997. JATE BTK. (Adattár a XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 35.) 401–414.
- Monok István:* XVI–XVII. századi olvasmánykultúránk. Magyar Könyvszemle, 1988. 78–82.
- Sashegyi Oszkár:* Az állami könyvcenzúra kezdetei Magyarországon (1673–1705). Magyar Könyvszemle, 1968. 1–12.
- Sashegyi Oszkár:* Az állami könyvcenzúra állandósulása Magyarországon (1706–1725). Magyar Könyvszemle, 1969. 321–338.
- Sashegyi Oszkár:* Zensur und Geistesfreiheit unter Joseph II. Budapest, 1958. (Studia Historica 16.)
- Scherman Eged:* Adalékok az állami könyvcenzúra történetéhez Magyarországon Mária Terézia haláláig. Budapest, 1928.
- Somkuti Gabriella:* Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802–1918. Budapest, 2002. OSZK.
- Szarvasi Margit:* Magánkönyvtárak a XVIII. században. Budapest, 1939.
- V. Ecsedy Judit:* Alte ungarische Bücher mit falschen deutschen Druckorten 1561–1800. Budapest, 1999. Borda Antikvárium.
- V. Ecsedy Judit:* Titkos nyomdahelyű régi magyar könyvek 1539–1800. Budapest, 1996. Borda Antikvárium.

Tartalom

Előszó	5
Szentkúti Károly: Nagycenk és a Széchenyi-család	7
Czoma László: „A Keszthely ’s Czenk istenülő Grófjai...”	17
Kostyál László: Széchenyi György műpártoló tevékenysége	29
Monok István: Széchenyi Ferenc és a nemzeti könyvtár alapítása	41
Kovács Tibor: Széchenyi Ferenc, a múzeumalapító	53
Katona András: Széchenyi István a magyar közlekedés fellendítéséért	61
Béres Katalin: „Gróf Széchenyi István a Versenezés előmozdítására”	67
Kubassek János: Gróf Széchenyi Béla és a Kelet-kutatás	77
Csicsman Gyula: Gróf Széchenyi Ödön, a modern magyar és török tűzoltóság megteremtője	85
Matskási István: Széchenyi Zsigmond és a Magyar Természettudományi Múzeum Afrika-gyűjteménye	91

X 39 799

